

Мацкевич А. Р.,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

СТИЛЕТВІРНІ ОЗНАКИ УКРАЇНСЬКОГО Й АРАБСЬКОГО ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ТЕКСТУ

У статті досліджуються стилетвірні ознаки українського й арабського публіцистичного тексту. Встановлено типологічні особливості української та арабської публіцистики, а також визначено комунікативно-прагматичний підхід до їхнього розуміння.

Ключові слова: публіцистичний текст, стилетвірна ознака, суспільно-політична пресупозиція, соціокультурна комунікативна компетенція.

В статье исследуются стилиеобразующие признаки украинского и арабского публицистического текста. Установлено типологические особенности украинской и арабской публицистики, а также определен коммуникативно-прагматический подход к их пониманию.

Ключевые слова: публицистический текст, стилиеобразующий признак, общественно-политическая пресуппозиция, социокультурная коммуникативная компетенция.

The article traces the style-forming signs of Ukrainian and Arabic publicistic text. It is established the typological features of Ukrainian and Arabic publicistic text, as well as the communicative-pragmatic approach to their understanding.

Key words: publicistic text, style-forming sign, sociopolitical presuppositions, sociocultural communicative competence.

Публіцистичний стиль, хоч і посідає вагоме місце у комунікативній взаємодії мовців [6, с. 331], проте характеризується максимальною змінністю та невизначеністю стилетвірних ознак, яким властива функціональна інтертекстуальність, що мотивує різноманіття контекстів існування публіцистики й зумовлює актуальність її дослідження [11, с. 76]. Тому мета вивчення публіцистичного тексту детермінується не лише в аспекті пошуку лінгвонаціональних стилетвірних ознак, але й в аспекті їхньої типологічної реалізації, зокрема в українській та арабській мовах.

З одного боку, в українській мові публіцистичний текст (від лат. *publicus* – «суспільний, народний» [4, с. 230]) – це один з функціональних різновидів літературної мови у сфері засобів масової інформації, який використовується для впливу та формування суспільної свідомості [12, с. 539; 6, с. 331]. Звідси ж виникає ряд синонімічних назв терміна «публіцистичний стиль», позначеного, зокрема, як: політичний / політико-ідеологічний [5, с. 342] або стиль масово-політичної інформації [3, с. 180]) тощо.

Натомість, з іншого боку, в арабській мові, на думку Н. Фінкільберг, особливо помітна відсутність або ослабленість арабської стилістичної маркованості мовних засобів усіх рівнів, що, як наслідок, вимагає застосування у процесі міжмовної трансформації широких дотекстових знань, тому у практиці перекладу виявляється відносна розмитість функціональних типів арабського тексту, зокрема у порівнянні з функціональними стилями в українській мові, попри спільні для обидвох парадигм функціонально-стилістичні параметри (галузь/мета/ситуація спілкування, характер комунікантів і т. д.) [13, с. 153-154].

Хоча 'Алі 'Абд аль-Вахід Вафа вказує, що всі стилі сучасної арабської мови вирізняються дуже чітко: достатньо лише однієї «фрази» (*ibāratun*), щоб носій мови з легкістю визначив її стиль, незалежно чи це поезія, чи промова, чи лист, чи газетна стаття, чи наукове дослідження і т. д. [16, с. 179]. Як наслідок, усе ж можна стверджувати, що сучасна арабська публіцистика (так само як і українська), яка об'єднує авторські нариси й коментарі, передові статті, ораторські виступи, фельетони тощо, – самостійний та досить складний функціональний різновид мовлення [2, с. 3]. Однак труднощі точного розуміння й адекватної інтерпретації арабських публіцистичних текстів ґрунтуються, по-перше, на обмеженому знанні ситуативного контексту, необхідності посиленої уваги до ходу міркувань автора, а, по-друге, – на властивому для більшості таких текстів використанні розлогих синтаксичних конструкцій; тому у дослідженні публіцистичного стилю в арабській мові слід приділяти максимум уваги ретельному опрацюванню як змістового, так і мовного плану кожного тексту [2, с. 4; 13, с. 153-154].

Окремим фактом постає малодослідженість розвитку арабської стилістики (на відміну від української); звідси тема вивчення національних особливостей функціонально-стилістичних параметрів арабського тексту (зокрема публіцистичного) недостатньо опрацьована закордонними й арабськими лінгвістами, а тому актуальним фактом залишається слабкий розвиток арабських стилістичних проблем, що у межах мети даного дослідження фокусується як у плані їхнього внутрішньосистемного вивчення (стилі арабської мови), так і в плані міжсистемного дослідження (стилістичний аспект у типологічному дослідженні арабської та української мов) [13, с. 18-19, 149; 19, с. 95].

Системно-структурними параметрами публіцистичного тексту в українській мові можна вважати: а) на словотвірному рівні – використання словоформ з суфіксами *-ість*, *-ство* (*-цтво*), *-инн-я* (*-енн-я*, *-анн-я*) та ін. (*особливість*, *співробітництво*, *підвищення*), з префіксами *не-*, *нео-*, *про-* та ін. (*неухильний*, *неоколоніалізм*, *проросійський*), вживання складних слів (*соціально-економічний*, *масово-політичний*); б) на морфологічному рівні – використання дієслівних форм наказового способу в різних видах закликів, а також дієприкметників пасивного стану минулого часу тощо; в) на лексико-семантичному рівні – вживання суспільно-політичної термінології (*демонстрація*, *державна мітинг*, *партія*, *уряд*) та різноманітних експресем, тобто мовних оди-

ниць, здатних створювати емоційно-експресивну виразність й протистояти нейтральним формам словесного вираження (антоніми та синоніми, рідковживані слова, термінологічна / професійна / розмовна / книжна лексика, неологізми й архаїзми), причому всі лексеми, як правило, чітко поділяються на позитивно-оцінні й негативно-оцінні; г) на синтаксичному рівні – вживання іменних словосполучень (*складна політична обстановка*), речень з однорідними членами, різних відокремлень, риторичних запитань і звертань, складних речень простої будови, приєднувальних конструкцій, використання інверсії, заперечних конструкцій у функції ствердження, а також цитат, крилатих висловів та різних структур речень, властивих розмовній мові [4, с. 230-231; 3, с. 166-177; 12, с. 539].

Вказані мовні засоби української публіцистики, що перебувають у постійній динаміці оновлень, зумовленій зміною соціальних та естетичних оцінок засобів сучасної літературної мови, підпорядковуються таким стилетвірним ознакам: спрямованості на новизну; динамічності; актуалізації сучасності; інформаційності; політичній, суспільній, морально-етичній оцінці об'єкта публіцистичного викладу; синтезі логізації та образності мовного вираження; документально-фактологічній точності; декларативності; закличності; єдності стандарту й експресії; авторській пристрасності; емоційності, простоті, доступності та переконливості [7, с. 272; 12, с. 539]. Всі ці й інші ознаки створюють складну полемічну логіко-оцінну публіцистичну експресію; при цьому експресивність наближує публіцистику до стилю художньої літератури, а полемічність і логіка викладу думок – до наукового стилю [7, с. 272; 12, с. 539; 6, с. 331].

Для сучасного ж етапу розвитку арабської публіцистики характерна особлива система лінгвостилістичних особливостей, що проявляється у частоті використання мовних засобів, їх своєрідному перерозподілі: відносному переважанні іменників над дієсловами, жіночого роду, певних форм іменників (*'al-ğarru*), відносних прикметників, індикатива, дієслівних форм 3-ї особи, іменних та атрибутивних словосполучень, об'єктних словосполучень із масдарами, що зберігають ознаку процесуальності, у якості головного слова, простих речень, ускладнених різноманітними зворотами, складнопідрядних конструкцій; а також у специфіці використання емоційно-експресивних засобів, які надають додаткової стилістичної забарвленості текстам публіцистичного стилю, для яких вони, власне, і є найбільш характерними [10, с. 78]. Водночас, згідно з А. Спіркіним, найважливіша особливість арабської публіцистичної мови – це суспільно-політична лексика, яка складає її ядро і за ознакою оцінності поділяється на три розряди: позитивнооцінну, негативнооцінну і нейтральну (Цит. за: [10, с. 79]).

При цьому, слід зважати, що в арабській стилістичній думці можна умовно виділити два підходи у дослідженні публіцистичного стилю. Перший підхід («архаїзований» [2, с. 4]) охоплює процеси оновлення стилістичної стратифікації сучасної арабської мови, детерміновані синтезом теорій західної стилістики (*'ilmu-l-'uslūbi* чи *'al-'uslubiyatu* – англ. «stylistics», фр. «la stylistique» [18, с. 6-7]) й арабської риторики (*'ilmu-l-balāğati*), початок історії якої сягає доісламських часів [15, с. 6-12]. Такий підхід дає змогу узагальнено співвідносити публіцистичний стиль з системою традиційних арабських стилів ([15, с. 44-45]), виформуваних на матеріалі середньовічних текстів (зокрема, це – Коран, доісламська та ісламська (омейядська і аббасидська) поезія [15, с. 5]), а саме з: «ораторським стилем» (*'al-'uslūbu-l-ḥiṭābiyyu* – як емоційно-оцінна, вольова, піднесена мова [12, с. 539]), «художнім стилем» (*'al-'uslūbu-l-'adabiyu* – як мова, у якій індивідуально-авторський вибір вербальних засобів спрямований на експресивність вираження [2, с. 3; 9, с. 10]) і «науковим стилем» (*'al-'uslūbu-l-'ilmīyyu* – як мова, у якій логіка викладу думок спрямована на полеміку [9, с. 10]) [18, с. 5-7; 2, с. 4]. Натомість другий підхід («модернізований» [2, с. 4]) стосується асиміляційного запозичення *'ilmu-l-'uslūbi* / *'al-'uslubiyatu*, що зумовлює застосування й реалізацію західного визначення публіцистичного стилю на ґрунті арабської мови (у такому випадку публіцистику можна шукати, наприклад, у сфері масової інформації й співвідносити з поняттями «стилю засобів інформації» – *'uslūbu wasā'ili-l-'i'lāmi* чи «газетного стилю» – *'al-'uslūbu-ṣ-ṣuḥufiyu* як джерела авторських «коментарів» (*'at-ta'ālīqu*), «газетних доповідей» (*'at-taqārīru-ṣ-ṣuḥufiyatu*), «газетних розслідувань» (*'at-taḥqīqātu-ṣ-ṣuḥufiyatu*), «новин» (*'al-'aḥbāru*) тощо [17, с. 56; 12, с. 539]) [14, с. 7; 2, с. 4].

Як наслідок, арабська публіцистика, з одного боку, може поєднувати стилістичні засоби, зафіксовані давньою риторикою (метафори, порівняння, перифрази, синтаксичні паралелізми, ритмізацію мовлення тощо), а з іншого – без риторичних надмірностей наслідувати «європейські стилі» (*'al-'asālību-l-'ifranḡiyatu*) на матеріалі, наприклад, публіцистики французької та англійської мов, що подекуди спричиняє вихід за межі норм арабської мови (порушення порядку членів речення, їхнього зв'язку одне з одним, узгодження частин висловлення тощо) [16, с. 184; 2, с. 4].

Тому, щоб дати визначення арабського публіцистичного тексту, застосуємо загальне функціонально-стилістичне трактування, пристосоване й для українського публіцистичного тексту, котре може бути визначено як проміжне щодо двох підходів арабської стилістичної думки. Звідси публіцистичний стиль – це функціональний різновид літературної мови, який використовується в газетах, періодичних громадсько-політичних виданнях та інших засобах масової комунікації, де основною стратегією побудови тексту є доступність, яскравість, чіткість викладу, полемічність, образність, експресивність, що спрямовані на формування громадської думки [6, с. 331]; причому чітко виражена в окремих публіцистичних творах експресивність наближує публіцистику до стилю художньої літератури, полемічність і логіка викладу думок – до наукового стилю, а емоційно забарвлена, піднесена мова з ознаками вольової оцінності – до понять «ораторський стиль», «риторичний стиль» [9, с. 10].

Слід також зауважити, що публіцистичний текст, у контексті функції формування громадської думки, – це джерело і засіб виявлення архетипів сучасної української/арабської масової свідомості, тобто ряду різних неформульованих тверджень, що становлять непорушні комунікативно-прагматичні пресупозиції (презумпції),

на які спирається мовець, щоб орієнтуватися і визначеним способом реагувати на суспільно-політичні реалії, котрі актуалізуються у межах потреб та зацікавленень того суспільства, членом якого він себе вважає [8, с. 20]. Такі пресупозиції можуть виявлятися, зокрема, як ідеологеми, розповсюджені засобами масової інформації, що насичують текст аксіологічно-експресивними когнітивно-риторичними константами (ключові оцінно-одновимірні поняття, в термінах яких відбувається категоризація текстової дійсності, задаючи її тематичну цілісність) разом з означеннями й описовими зворотами з відповідною чіткою оцінною ознакою (позитивні/меліоративні та негативні/пейоративні відношення, втілювані прямо у комунікативній стратегії конфлікту, або непрямо – у стратегії інтелектуальної, об'єктивної оцінки) та формують масову свідомість з метою вироблення й пропагування в суспільстві певного ставлення до громадських проблем, залучення емоційного фактора до сприйняття матеріалу, нав'язування оцінки [1, с. 168-173].

Тому публіцистика, українська та арабська, може втілюватися як механізм набуття елементів соціокультурної комунікативної компетенції мовця, що конкретно проявляється в оперуванні й усвідомленні звичаїв, норм, інтересів, цінностей, соціальних стереотипів тощо, притаманних для суспільно-політичної сфери певної лінгвокультури. Формальні ж засоби вираження українського та арабського публіцистичного тексту хоч і становлять визначений набір мовних ознак, однак, постійно змінюються у пошуках усе нових засобів полемічної логіко-оцінної експресії. Тому домінантною стилетвірною ознакою української та арабської публіцистики є не лише форма, але й її підпорядкованість функції впливу та формування масової свідомості. Звідси різножанрові українські та арабські публіцистичні тексти становлять авторський проблемно-аналітичний погляд, мотивований суспільно-політичними пресупозиціями певного соціуму. Водночас необхідність з'ясування лінгвонаціональних ознак інших функціональних стилів української та арабської мов крізь призму їхніх типологічних особливостей становить перспективу даного дослідження.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики / Флорій Бацевич. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 281 с.
2. Белкин В. М. Язык арабской прессы: публицистические тексты / В. М. Белкин. – М.: Изд. Московского университета, 1986. – 172 с.
3. Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови: монографія / М. М. Пилинський... [та ін.]. – Київ: Наук. думка, 1990. – 216 с.
4. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
5. Кожина М. Н., Дускаева Л. Р., Салимовский В. А. Стилистика русского языка: учебник / М. Н. Кожина, Л. Р. Дускаева, В. А. Салимовский. – М.: Флинта, Наука, 2008. – 464 с.
6. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: Навчальний посібник / І. М. Кочан. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 423 с.
7. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови: підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. – К.: Вища школа, 2003. – 462 с.
8. Мовленнєві жанри в міжкультурній комунікації: монографія / авт. кол.: Р. Помірко, Ф. Бацевич, А. Паславська та ін. – Львів: ПАІС, 2010. – 280 с.
9. Плющ М. Я., Бевзенко С. П., Грипас Н. Я. та ін. Сучасна українська літературна мова: підручник / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін.; ред. М. Я. Плющ. – 5-те вид., стер. – К.: Вища школа, 2005. – 430 с.
10. Погорецька Є. В. Особливості перекладу газетно-інформативних текстів арабської літературної мови / Є. В. Погорецька // Українська орієнталістика: Зб. наук. праць. – К., 2009-2010. – Вип. 4-5. – С. 76-82.
11. Ревзина О. Г. Дискурс и дискурсивные формации / О. Г. Ревзина // Критика и семиотика. – 2005. – Вып. 8. – С. 66-78.
12. Українська мова: Енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О., Заблук М. П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.», ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
13. Финкльберг Н. Д. Арабский язык. Курс теории перевода / Н. Д. Финкльберг. – М.: Восток-Запад, 2004. – 232 с.
14. 'Adnān Bnu Ẓarīl 'An-Naṣṣu wa-l-'uslūbiyyatu bayna-n-naẓariyyati wa-t-taṭbīqi / 'Adnān Bnu Ẓarīl. – Dimaṣq: 'Ittihādu-l-kuttābi-l-'arabi, 2000. – 199 ṣ.
15. 'Aḥmad 'al-Hāšimī Ġawāhiru-l-balāġati fī-l-ma'anī wa-l-bayāni wa-l-bad'i / 'Aḥmad 'al-Hāšimī. – Ṣaydā – Bayrūt: 'al-Maktabatu-l-'aṣriyyatu, 1999. – 408 ṣ.
16. 'Alī 'Abdu-l-Wāhid Wāfā Fiqhu-l-luġati / 'Alī 'Abdu-l-Wāhid Wāfā. – 'Al-Qāhiratu: Nahḍatu Miṣra li-ṭ-ṭibā'ati wa-n-naṣri wa-t-tawzi'i, 2004. – 248 ṣ.
17. Hinrīṣ Blīs 'Al-Balāġatu wa-l-'uslūbiyyatu naḥwa numūzaġin sīmiyā'iyyin li-tahlīli-n-naṣṣi / Hinrīṣ Blīs; taṣḡamatu wa ta'līqu d. Muḥammad 'al-'Umarī. – 'Aṭ-Ṭab'atu-š-šāniyyatu. – Daru-l-Bayḍā'i-Bayrūt: 'Afrīqiyyā-š-Šarqi, 1999. – 125 ṣ.
18. Ṣalāh Fadl 'Ilmu-l-'uslūbi: mabādī'u-hu wa 'iġrā'ātu-hu / duktūr Ṣalāh Fadl. – 'Al-Qāhiratu-Bayrūt: Dāru-š-šurūqi, 1998. – 366 ṣ.
19. Stetkevych J. The Modern Arabic Literary Language: Lexical and Stylistic Developments / Jaroslav Stetkevych. – Washington, D. C.: Georgetown University Press, 2006. – 135 p.